

Novák Géza Máté:

A méltányosság-elvű és multikulturális nevelés esélyei a drámatanításban

Európában 2007 a „*Mindenki számára egyenlő lehetőségek éve*” volt (a „*Let's make equality a reality. Together, we'll make a difference*” szlogen jegyében).

Mégpedig a befogadó iskolának egy olyan koncepcióján kívánva ezt megvalósítani, amely az iskolán, és a többségi csoportokon belül is „kezelni tudja” a tanulók közti különbségeket. Az „inklúziós index” hazai változata alternatívát kínál az egyéni tanulói utak megszervezésére, miközben támogatja a tanulócsoporthoz való bevonódását az iskolai szocializációs terepeken (Schiffer – Csányi, 2008). A méltányosság (equity) elve az oktatáspolitikában leginkább az optimális oktatási környezetnek olyan kialakítását célozza meg, „amely hozzáférést biztosít minden tanuló számára saját egyéni képességei és készségei maximális fejlesztésére” (Keller – Mártonfi, 2006).

A *magyarországi* integrációs törekvések sikeressége vagy sikertelensége a magyar oktatás világának társadalompolitikai sajátosságainak figyelembe vétele nélkül nehezen értelmezhető.

Az egyik legújabb szociológiai kutatás szerint¹, a hátrányos helyzetű csoportok alkalmazásával kapcsolatos attitűdök megoszlásában a magyarországi foglalkoztatók a romákat, a hátrányos helyzetűeket (fogyatékkal élőket), és a nőket mélyen diszkriminálják, és a 40%-ot sem éri el azon hazai cégek aránya, akik alkalmazáspolitikájukban teljesen elfogadóak. Az elutasítás mértéke a magyar formális és informális oktatási szektorban egyaránt kiugróan magas.

A mégoly magasan reprezentált társadalmi színtereink, például az oktatásunk erről a holtpontról pozitív irányban elmozdulni csak úgy fog tudni, ha komolyan vesszük az oktatás tudáselsajátító folyamataiban résztvevők számára egyenlő feltételeket teremtő inkluzív oktatásszervezési keret *alapelveit*, vagyis a méltányosság-elvű pedagógiai koncepciót. Ha megvizsgáljuk, kivétel nélkül, mindegyik alapelv alkalmas arra, hogy megfeleljen a tanítási dráma (drama in education) tanulásméleti és oktatásszervezői koncepciójának². Az *egyenlő részvétel* alapelvein keresztül például világosan kimutathatóak azok a szempontok, amelyek a drámát – „*az egyenlő hozzáférés és egyenlő hozzájárulás egyidejű biztosításával*” (Varga, 2006) – az együttműködő tanulás inkluzív rendszerével rokonítják.

A dráma és a multikulturális nevelés

A multikulturális nevelés nemcsak oktatáspolitikai koncepciójában, hanem nevelésfilozófiájában is, a drámapedagógiához hasonlóan, támogatja azt a paradigmaváltást, amely a különböző gondolkodásmódokat *értékként fogadja el*,

¹ Forrás: Delphoi Consulting: „A munkáltatók rasszizmusa felülírja a képzettség szempontjait”. In: Népszabadság, 2008.

² Meglátásom szerint a drámapedagógia leginkább egy pedagógiai és művészeti módszeregyüttes, a dráma (természetesen nem az irodalom harmadik műneme értelmében!) a cselekvő és kreatív-alkotó tanulás folyamata; a történeten, játékon keresztül való és gondolkodásra ösztönző tanulás, mint a személyiség- és képességfejlesztés lehetséges segítő eszköze.

elkötelezi magát a befogadás, az inkluzivitás iránt, „s egyszerűen természetesnek veszi a másságot” (Torgyik, 2004).

A drámapedagógus számára a tanulás folyamata a tanulókkal megkötött szerződés szerint, partneri viszonyból tett közös erőfeszítés, annak a célnak az érdekében, hogy a tanulás eredményes, hatékony és sikeres legyen. A *tanítási dráma* munkaformái által támogatott dramatikus eljárásokban megválasztott tanári attitűd szükségszerűen igazodik a tanulók kulturális, nyelvi, és motivációs szintjéhez. Nem lehet ez másként a méltányosság elvein működő multikulturális nevelés színterein sem, amennyiben a tanárok által kialakított iskolai kultúra, és a „rejtett tanterv” képes reflektálni a tanulók kulturális, etnikai, nemi stb. különbségeire (Banks, 1999, 17).

Úgy tűnik tehát, hogy a multikulturális nevelés szemlélete közelíthető és összevethető egy alternatív pedagógiai és művészeti módszer-együttesnek, a drámapedagógiának egy jól körülírható műfajával. Ez pedig az a tanítási dráma, mely gazdag talaját kínálja a kreatív-alkotó módon megvalósuló pedagógiai folyamatoknak, s azok az alapelvek, amelyek e folyamatokat megengedik és szabályozzák, általánosságban ugyancsak kívül esnek a hagyományos szemlélet oktatás-konceptiójának normatív elvárás-rendszerein. A multikulturális nevelés és a tanítási dráma gyakorlata növeli az esélyt az együttműködésre, a szociális és tanulmányi megosztottságok és különbségek áthidalásában is. Segíthet a bonyolult, és gyakran zavarokkal teli nevelési, és a kortársi, főleg osztálytársi viszonyok jobb megértésében. Az iskolai tárgyak közül a dráma kivételes lehetőség a fentiek megvalósítására.

A tanítási dráma dramatikus eljárásaival, tanulásszervező struktúrájával tehát egyáltalán nem idegen a méltányosság-elvű és multikulturális szemléletű nevelési koncepcióktól. Talán nem a modern oktatás kopernikuszi fordulata, de figyelmen kívül mégsem hagyható az a felismerés, miszerint a dráma, mint megközelítésmód „*az oktatásban végbemenő kreatív forradalom*” (Burgess, 1986, idézi Szauder 1998, 27).

Jonothan Neelands, az angolszász gyakorlat elméleti összegzésében a tanítási drámáról a következőket írja: „*A dráma a jelentésteremtés társas (interaktív) módja. Benne a jelentést a képzeleten belül érvényes, a valóságos helyzetet szimuláló és azzal megegyező cselekvéseken és nyelvi megformáláson keresztül közvetítjük*” (Neelands, 1994). Szauder Erik elgondolása szerint a kontextualizált osztálytermi dráma „*a tudást szociális közegben vizsgálja, valós vagy fiktív szociális helyzetek köré szerveződve felfedezik, és vizsgálat tárgyává teszik a tanulók által elsajátítandó tárgyi ismereteket, fogalmakat és készségeket*” (Szauder, 1996).

A „sokféleség” pedagógiájában („multicultural and diversity education”) alapvető szempont, hogy a diákok tájékozódjanak egymás kultúrája felől; hogy a tanterv a tanulók kulturális és személyes erősségeire építsen, és hogy a tanulókat megsegítsék abban, hogy ezt a tantervet többféle perspektívából is megvizsgálhassák (Villegas – Lucas, 2002).

A tanítási dráma (drama in education) talán egyik legkomplexebb formája, a szakértő köntösében végzett drámamunka (mantle of the expert), vagy „szakértői játék” alkalmazásában ezek a szempontok maradéktalanul érvényesülnek:

1. segítsék elő a tanár és a diákok tájékozódását egymás kultúrájának jobb megismerése érdekében;
2. támogassák a heterogén kiscsoportokban való együttműködést,
3. alkalmazzanak autentikus dialógusokat;

4. segítsék elő a diákok egyre növekvő felelősségvállalását a saját tanulásuk iránt,
5. segítsék őket előzetes tudásuk feltárásában;
6. építsenek a tanulók érdeklődési köreire és nyelvi forrásaira;
7. alkalmazzák a diákok napi életéből vett analógiákat;
8. teremtsék meg a tanulás különböző útjait a változtatás,³ a pedagógiai beavatkozás tevékenységeinek segítségével stb.

Miben segíthet még a dráma?⁴

Az igen változatos munkafarmákban alkalmazható dramatikus eljárások segíthetnek az osztályközösség csoportdinamikájának feltérképezésében, a konfliktushelyzetek kezelésében és annak eredményes feltárásában. A tanulóknak az elnyomó és szociálisan kirekesztő nagyobb rendszerekhez való viszonyuk tisztázásában. Segít megértetni, hogy mi az, ami veszélyt rejt magukra, és másokra nézve az osztálybeli kapcsolataik szempontjából:

*„A dráma és a színház olyan világok, melyek nagyon kellemesek és befogadók tudnak lenni hozzánk a tanulási folyamat első szakaszában. Ha viszont képesek vagyunk arra, hogy a felszín alá nézzünk, azt kapjuk, hogy kegyetlen és könyörtelen eszközei lesznek a társas emberi kapcsolatok vizsgálatának.”*⁵ (Gallagher, 2001)

Az eddig végzett vizsgálatok eredményei (Szitó, 2004, 2005) azt mutatják, hogy drámaprogramok sikeressége, hatékonysága a jól körülírt, specializált nevelési igények mentén kidolgozott és megvalósuló pedagógiai módszerek alkalmazásán, a professzionális fejlesztőmunkán és a pedagógusok szemléletváltásán múlik.

Melyek lehetnek a fontosabb célkitűzések, elvek a hazai drámatanítás jövőjében?

1. Az anti-diszkriminációs és méltányosság-elvű nevelés szellemében megszülető drámatantervek kidolgozása és fejlesztése.
2. A művészettanárok iskolapolitikai támogatása.
3. Tanár- és tanulócsoporthoz akciókutatásainak és drámatréningjeinek beépítése a tantervbe.
4. A drámatréningek közös tapasztalatainak adaptációs lehetőségei.
5. Az iskolai szintű beavatkozás kereteinek tisztázása stb.

A dráma a tanulás folyamatában (illetve annak következményei) egy olyan konfliktuskezelési technika alkalmazására ösztönzi a résztvevőket, ahol előítéletektől mentesen, nyílt és őszinte beszélgetéseket lehet folytatni egymással (a méltányosság pedagógiájának elvei mentén) a szerepek védelmében megélt helyzetekről, s azon keresztül a kulturális sokféleségről.

3 A dráma titokzatos, rejtélyes világa (Mystery) magában hordja a kíváncsiságot (Curiosity), a felfedezést (Discovery), és a változást (Change). A drámán belüli cselekvés, tett (ACT) építői a megérkezés (Arrive), a kapcsolódás (Connect), és az átalakulás (Transform). (Novák, 2003)

4 „A dráma egy olyan folyamat, mely nem valamely tudásanyag közvetítését célozza, hanem a tanulás és az élet feltárására törekszik.” (Morton, 1989, idézi Szauder 1998)

5 Gallagher előadásában idéz egy torontói középiskolás lánnyal készített, drámaórát követő interjújából. A lányt ír származású barátai partira hívják, ahol megjegyzéseket tesznek – kezdetben a háta mögött, majd nyíltan – a bőre színére:

„-Ez a lány koszos? Latin? –kérdezik. Nem - válaszolja – portugál vagyok. – Oké, akkor maradhat. – felelik erre vendéglátói.” (Novák, 2003)

Ma már nem kétséges, hogy az iskola belső világában megjelenő külső társadalmi, vagy akár szubkulturális trendek és jelenségek meghatározóak, és az ehhez való viszonyulás feltehetően a 21. századi nevelés egyik legnagyobb kihívása lesz. Ennek az érintkezésnek a kényes határait sürgető feladatunk újradefiniálni, közvetlen és közvetett hatásait pedig empirikus vizsgálatnak kell alávetnünk (Horkai, 2004, 131). A társadalmi problémák egy-egy aktuális témájának beemelése a drámaprogramok által hatékony szerepvállalás tud lenni az oktatás színterein, amely akár az interkulturális, multikulturális pedagógia jegyében a sokféleségről (diversity) való újabb diskurzusok elindítója is lehet.

Az egyértelműen kimutatható negatív tendenciák és jelenségek mellett, bizakodásra és egy optimistább jövőképre adhat okot, hogy a magyar oktatás világában ma már föllelhető néhány olyan iskola, amely oktatáskonceptiójában, küldetésnyilatkozatában ezt a szemléletet elkötelezetten föl vállalja, és mindennapjaiban gyakorolja.

Egy ilyen jellegű missziót gyakorló középiskolában interjút készítettem az intézmény vezetőjével, az alábbi részlet a multikulturális nevelésről való beszélgetésünkből származik⁶:

„KM: Persze, hogy mindenkinek van egy eszköztára, de az is igaz, hogy az iskolacsinálás, az csapatmunka. Tehát teljesen egyértelmű, hogy szükség van arra is, hogy egy nyelven beszéljünk, az iskolánkban megjelenő értékek nagy részében egyetértünk, és aztán természetesen azon kívül még vannak olyan értékek, amiket nem mindenki képvisel, de belefér. Tehát van olyan, amit mindenki képvisel, aztán van olyan, amit pedig nem. Mondjuk így kapásból nyilvánvaló, hogy az egymásra figyelés és az egymás elfogadása az egy olyan alapérték, ami nélkül nem tudunk és nem is akarunk létezni, és ez fundamentuma az iskolának. (...) És azt is még, hogy valóban nagyon egyéni módon igyekszünk figyelni mindenkire és így önmagunkra is. Ugyanakkor a multikulturalizmus fogalmában benne van a csoport. Nyilván nem egy emberként visel valamiféle kulturális értékhalmozatot, hanem többen, és a diákjaink között jelenik meg sokszor egy-egy ilyen csoport, tehát a mi diákjaink között sokféle szubkultúra van jelen, és erre megpróbálunk figyelni, megpróbáljuk őket megismerni. Most éppen kutatjuk is ezeket a csoportokat..."

NGM: *Sokat beszélgettünk a toleranciáról, hogy mit jelent ez a szó Neked az intézmény vezetőjeként, hogy mi az, amit az intézmény még elvisel, eltűr, vagy hogy is van ez, hogy amit tolerálok, azt nem feltétlenül kell, hogy szeressem?*

KM: Egyáltalán nem kell, hogy szeressem. Hú, ez nagyon nehéz, mert most éppenséggel, megint a határainkon járunk ezzel kapcsolatban is. Nyilvánvaló, hogy az, hogy ki hogy néz ki, az elég szórakoztató, hogy itt nem lehet feltűnőnek lenni. Tehát aki a Zöld Kakasban feltűnő akar lenni, annak azért nagyon sok mindent kell tenni a külsejével, mert itt aztán van minden: fekete, fehér, piros, tarka, mindenféle gyerek megjelenik, mindenféle külsőségbe, engem személyesen hallatlanul szórakoztat. Kimondottan, kimondottan megörülök neki, ha valami különösét látok, és akkor többnyire úgy reagálok rá, hogy így körbeugrálok, hogy jaj, hát hogy nézel már ki, de jó, isteni! Így aztán azt a fajta külsőségekkel való tüntetést és szembenállást, amit sok helyütt meg lehet csinálni, nahát itt elbukja a gyermek. Egyszerűen tényleg örömmel fogadjuk a meghökkentő külsejét, akkor meg már minek csinálja. Néha zavar azért, mert azért néha, néha rálátok

⁶ Kerényi Mari igazgató, *Zöld Kakas Liceum*, strukturálatlan interjú, 2007. december.

arra, és azt nem jó látni, hogy milyen boldogtalan lehet ez a gyerek, hogyha ennyi mindent kell magával csinálnia, hogy az emberek közé mehessen, ha minden nap álarcot, jelmezt kell öltetni, mert nem tudja saját arcát bevinni az emberek közé.

NGM: Mennyi maszkot kell a személyisége elé tartania.

KM: Maszkot, így van. Ez, ez az, ami időnként elszomorít, azon kívül, hogy tényleg mulatságosnak tartom, hogy miket csinál, de ha erre gondolok, mindig azt gondolom, hogy ajaj, ennek még mennyit kell brusztolnia magával. (...)

Mi az, amit nem tolerálunk. Amit nem tolerál az intézmény, az agresszió. Az egymással szemben levő elutasítás. Tehát az intoleranciát nem tolerálom. Minden mást igen.”

Irodalom

BANKS, J. A. (1999): An Introduction to Multicultural Education (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon.

GALLAGHER, K. 2001: Drama Education in the Lives of Girls. Toronto: University of Toronto Press.

HORKAI, A. 2004: Screenagerek. Kultúrák közötti kommunikáció az iskolában. In: Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben. Szeged: Belvedere Meridionale.

KELLER, J. – MÁRTONFI, GY. 2006: Oktatási egyenlőtlenségek és speciális igények. Jelentés a magyar közoktatásról 2006. Szerk. Halász, G. – Lannert, J. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

NEELANDS, J. 1994: Dráma a tanulás szolgálatában. Budapest: MMK, Magyar Drámapedagógiai Társaság.

NOVÁK, G. M. 2003: „Dráma és színház a soknyelvű és multikulturális társadalomban.” Drama in Education World Congress. Burg Schlaining/Ausztria. In: Drámapedagógia Magazin/25. Szerk. Kaposi L. Budapest: MMK, Magyar Drámapedagógiai Társaság.

NOVÁK, G. M. 2006: Általános iskola – a tanári és tanulói sztereotípiákról. In: Inkluzív nevelés – Drámapedagógia. Szerk.: Novák Géza Máté, Szauder Erik. Budapest: SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

SCHIFFER, Cs. – Csányi, Y. 2008: Inklúziós index: Kézikönyv a befogadó iskolák fejlesztéséhez, magyar változat. Budapest: ELTE BGGYFK. (Booth, T. – Ainscow, M. (2000, 2002): Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: Centre for Studies on Education.)

SWARTZ, L. (Ed.) 2004: The Bully Issue. Toronto: OISE/ÚT's Magazine for Schools, Vol. 34, NO. 2.

SZAUDER, E. 2006: Drámapedagógia alkalmazása a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésében. In: *Inkluzív nevelés – Drámapedagógia*. i.k.

SZAUDER, E. 1998: Egy lehetséges dráma-modell. Kaposvár: Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola.

SZITÓ, I. 2005: A drámajáték mint társas befolyásolás és korrektív emocionális tapasztalat. *Drámapedagógiai Magazin* 33, 2005/2.

SZITÓ, I. 2004: Hogyan hat egy drámapedagógiai program a serdülőkor küszöbén álló fiatalok normakövető viselkedésére? *Drámapedagógiai Magazin* 28, 2004/2.

TORGYIK, J. 2004: Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés. *Új Pedagógiai Szemle*, 2004, április – május.

VARGA, A. 2006: Multikulturalizmus – inkluzív oktatási rendszer. In: *Ismeretek a Romológia Alapképzési Szakhoz*. Pécs: PTE BTK NTI.

VILLEGAS, A. M. – Lucas, T. 2002: *Educating Culturally Responsive Teachers: A Coherent Approach*. New York: Suny.